

do doby Aurelianova, k r. 274, jako ohlas vítězství nad palmyrskou žhí (palma u Viktorie) i nad Germány. Gulliniho důvody nejsou slabší než Kählerovy, ale neznamenají poslední slovo. Je vidět omezenost dosahu formální analýzy v dobách tak složitého prolínání různých vrstev.

Závěrem vyslovuje Gullini přesvědčení, že gallienovský klasicismus není cizí vložka přerušující domácí římský vývoj, nýbrž dokumentuje vývojovou kontinuitu. Řím asimiluje i vlivy řeckého Východu, které usnadnila politická situace. Vývoj se odehrál v římských dílnách, kde obzvláštní úlohu měl mistr ludovisijského sarkofágu. Jistě je třeba souhlasit s tím, že vývoj padesátých let navazuje plynule na vyvrcholivší iluzionismus čtyřicátých let, v němž byly ovšem i prvky abstrakce. Na druhé straně není možno však popřít, že klasicismus je reakcí na předchozí krajní konkrétnost formy, vedoucí až k rozpadu objemu, a že filhelénský Gallienus se svým dvorem měl na něm značný podíl. Klasicistické vlny jsou součástí vývoje římského sochařství, ovšem liší se mezi sebou. Gallienovská renesance je poznamenána zřetelně pozdní antikou. Je v ní reakce i kontinuita, jak nejlépe ukazují portréty, hlavně volně plastické. Význam Gulliniho monografie je spíš v analýze než v syntéze. Velmi názorný je ilustrační doprovod, používající často přesvědčivých detailních záběrů, jinak těžko dostupných nebo vůbec ne. Jen více podobných studií, jako je tato.

Oldřich Pelikán

L. Foucher, Navires et barques. Institut national d'archeologie et arts, Musée Alaoui v Bardo, Notes et documents XV, Tunis 1957, str. 43.

Autor se zabývá rozborem plavidel, jež jsou vyobrazena na římských mosaikách, asi ze IV. století n. l., nalezených v Suse a okolí (na západním pobřeží Syrty). Jsou to především mosaiková dlažba, objevená nedávno v lázních v Themetře, kde je ve středu mosaiky umístěna hlava boha Okeána, kolem níž jsou zachyceny různé mořské scény. Zvláště významné je to, že se tu setkáváme s pěkným vyobrazením několika typů lodí. Zejména se tu poprvé objevuje bulín, tj. lano, kterým byla ovládána plachta při větru, což ukazuje na to, že staří mořeplavci nebyli odkázáni jen na zadní vítr. Dokonalá jsou i vyobrazení rybolovu. To, že se autor nemezil jen na novou mosaiku, nýbrž dal přednost zpracování komplexnímu, vytvořilo z jeho práce významnou studii o námořním životě ve starověku na území dnešního Tunisu. 41 vyobrazení doplňuje obsáhle jeho výklady.

Radislav Hošek

A. J. Festugière: Antioche païenne et chrétienne, Libanius, Chrysostome et les moines de Syrie. Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, fascicule 194, Paris 1959, Str. 540.

Do bohaté pokladnice Libaniových spisů sahají v současné době nejčastěji francouzští badatelé a snaží se z nich vytěžit co nejvíce poznatků o životě v Antiochii ve IV. stol. n. l. S pěkným úspěchem využil tohoto materiálu před nedlouhou dobou P. Petit ve svém díle *Libanius et la vie municipale à Antioche au IVe siècle après J.-C.*, Paris 1955. O čtyři roky později obohatil historickou literaturu v téže tematické oblasti A. J. Festugière. Více než Petit se však zaměřil na otázky prosopografické a musil také, když chtěl blíže osvětlit některé stránky syrského církevního života a mnišství, sáhnout hlouběji do spisů křesťanských autorů, mezi nimiž přední místo zaujímá Joannes Chrysostomos. Festugière se však méně než Petit zaměřuje na život širokých antiochijských vrstev, více ho poutá jeho zájem o tehdejší školy a v jejich širším prostředí také nejčastěji hledá shody i rozpory mezi křesťany a citeli starých, tzv. pohanských bohů.

Josef Češka

Náboženství v dějinách i v současnosti. Red. *S. I. Kovalev.* SNPL Praha, 1961. Str. 470.

Máme před sebou dílo kolektivu sovětských autorů, pokus o syntetickou práci, o encyklopedii vědeckého ateismu. Druhé vydání originálu vyšlo v Moskvě roku 1961. Český překlad *J. Jemelky, M. Lukešové, M. Mísárkové, D. Štarnovské a B. Koutníka* je doplněn pěti původními statemi našich historiků a filosofů (*J. Hraničky, F. Kavky, V. Procházky, L. Valcháře a M. Zubka*), zaměřenými k naší historické i současné problematice; zároveň česká redakce vypustila některé kapitoly, týkající se speciálně ruského a sovětského prostředí.

Kniha podává poučení o vzniku náboženství, o vzniku, vývoji a současné úloze hlavních světových náboženských směrů, o náboženských knihách, svátcích a o obřadech. Druhá polovice sborníku je věnována problematice vztahu vědy a praxe k náboženství, vztahu církve a státu, otázkám náboženského a komunistického světového názoru a morálky a konečně metodám a formám ateistické propagandy.

Jako nesporný klad díla zdůrazňujeme jeho encyklopedickou zaměřenost. Ta v daném případě nespočívá pouze v tom, že se autoři snaží čtenáři předložit co největší množství poznatků ze všech oblastí náboženských jevů, ale především ve snaze podat ucelený a vnitřně logický obraz. Mluví se zde např. nejen o křesťanství, ale o všech hlavních světových náboženských systémech, z křesťanství pak nejen o katolicismu, protestantismu a pravoslaví, ale i o všech významnějších sektách (historických i současných) a denominacích. Tak je čtenáři umožněno pochopit historické kořeny náboženství jako formy vědomí, objektivně dané vývojem lidské společnosti.

Nejen po této stránce je kniha krokem vpřed v boji vědeckého světového názoru s náboženstvím; v některých kapitolách se zde již jasně projevují výsledky likvidace vulgarizujícího pojetí ateistické propagandy, které jí v minulých letech mnohdy znemožňovalo zasahovat cíl; tak zejména poslední kapitoly z pera českých autorů (*V. Procházka* — Komunisté a náboženství, *J. Valchář* — O metodách a formách vědecko-ateistické propagandy) se celou svou koncepcí přihlašují ke slově *M. Machovce*, že víru není možno „odstranit ochotnickým výkladem Darwinovy teorie či paleontologických nálezů, barvitým vylíčením protilidové politiky papežské kurie či běsnění středověké inkvizice nebo dokonce prostoduchým odhalováním rozporů v bibli či slabomyslnými úvahami o tom, zda žil či nežil Kristus“. Autoři těchto statí si uvědomují specifickou lidskou vědomí a v důsledku toho rozdíl mezi skutečně marxistickými formami boje a mezi osvícenskou a starou materialistickou představou o možnosti nahradit náboženství bezvěrečtím, které si „příliš zjednodušilo celou tu otázku. A omezilo se na čistě negativní jen stránku věci, nestarajíc se o pozitivní kořeny, z nichž náboženství vyrostlo a jež mu daly tak neobyčejný význam“ (*Zd. Nejedlý*).

Sborník však není zpracován zcela důsledně v souladu s těmito zásadami. Většina — hlavně historických — kapitol o vzniku a vývoji jednotlivých náboženských směrů (zejm. o protestantismu) a pasáže o náboženském vývoji v českých zemích plně uspokojují i náročného čtenáře, v některých kapitolách se však ještě setkáváme s naivně vulgarizujícím pojetím náboženství, jeho projevů, úlohy a boje proti němu (např. výklad o náboženských obřadech, líčení politiky papeže Jana XXIII., výklad o úloze protestantské školy „dialektické teologie“; kapitola o bibli na str. 201–224, zejm. na str. 215, ignoruje jedno ze základních specifíků moderního křesťanství, tendenci k demytologizaci a k alegorickému výkladu biblického textu). V souvislosti s tím můžeme vytknout i některé věcné nedůslednosti nebo i chyby: tak hned na str. 7 výklad slova *religio* je přinejmenším sporný; na str. 76 se setkáváme s pochybným tvrzením, že v tom, že mezi vyznavači a hlasateli raného křesťanství byli hlavně příslušníci nejnižších vrstev obyvatelstva římského impéria, byla síla raného křesťanství, která později přinutila císařskou moc, aby nové náboženství uznala. Nesprávné je na str. 88 vložení procesu, jímž se křesťanství stalo státním náboženstvím římského impéria. Na str. 147 není provedeno odlišení předkřesťanských (judaistických) sekt od raně křesťanských herezí. Poněkud problematický je také výklad tábořského panteismu na str. 149. Pasáž na str. 165–166 (Náboženství ospravedlňuje vykořisťovatelský řád) je pojata nehistoricky. Tvrzení „vědecky je dávno dokázáno, že Ježíš Kristus nikdy neexistoval“ je rozhodně neoprávněné. Tu a tam najdeme i překladatelskou chybu: v „Augustinovi, zvaném Blažený“ (str. 165) těžko poznáváme sv. Augustina.

Autoři a čeští zpracovatelé sborníku si byli nedostatků vědomi. V úvodní poznámce konstatuje česká redakce zejména „nepoměr mezi velkým množstvím pozitivních poznatků a úrovní výkladu teoretických otázek“. To se z větší části podařilo napravit doplněním knihy zmíněnými již původními závěrečnými statěmi, jejichž kladný přínos jsme již zhodnotili.

Sborník je určen studujícím společenských věd, lektorům, propagandistům a kulturně osvětovým pracovníkům. Můžeme jej doporučit jako jednu z nejlepších prací, jež doposud vznikly v populárně vědecké literatuře o problematice náboženství a ateismu.

Jana Nechutová

Knud Hannestad: L'évolution des ressources agricoles de l'Italie du 4ème au 6ème siècle de notre ère. Historisk-filosofiske Meddelelser udgivet af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Bind 40, nr. 1, København 1962. Stran 117.

Tradiční chmurný obraz nezadržitelného a stále postupujícího úpadku římského zemědělství na sklonku antiky pozměnil z buržoazních vědců jako první roku 1948 Ital F. M. De Robertis